УДК 378.036.1:78 **Сопіна Я.В.**

СПРЯМОВАНІСТЬ ВУЗІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Анотація. Сопіна Я.В. Спрямованість вузівського педагогічного процесу на формування естетичної культури майбутніх учителів музики. Стаття містить результати дослідження теоретично-педагогічних і методичних основ формування естетичної культури майбутніх учителів музики. Викладені шляхи оптимізації даного процесу, визначені психолого-педагогічні умови естетичного розвитку студентів-музикантів.

Ключові слова: естетична культура, формування, самовиховання, професійна компетентність, вчитель музики

Аннотация. Сопина Я.В. Направленность вузовского педагогического процесса на формирование эстетической культуры будущих учителей музыки. Статья содержит результаты исследования теоретико-педагогических и методических основ формирования эстетической культуры будущих учителей музыки. Изложены пути оптимизации данного процесса, определены психолого-педагогические условия эстетического развития студентов-музыкантов.

Ключевые слова: эстетическая культура, формирование, самовоспитание, профессиональная компетентность, учитель музыки

Summary. Sopina Y.V. The focus of university teaching process on the esthetic culture formation of the future music teachers. The research work contains theoretical-pedagogical results and methodological basics of formation of esthetic culture of future teachers of music. The ways of process optimization are expounded. Psychological and pedagogical conditions of teachers of music are defined.

Key words: esthetic culture, formation, self-behavior, professional competence, teacher of music.

Постановка проблеми. Реформи в суспільстві і, зокрема, в освіті тісно пов’язані з необхідністю відродження української національної культури.

Учитель – основна постать національно-культурного відродження України. Він – взірець духовності, яка різними засобами передається молодому поколінню, носій і провідник культурного скарбу народу, збагаченого досягненнями світової цивілізації.

Згідно з Законом України «Про освіту» [4], Національною доктриною розвитку освіти України у 21 столітті [5], Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») [2] виняткового значення набуває підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності та загальної культури вчителя.

Складовою загальної культури є культура естетична. Потяг до прекрасного, уміння бачити у буденному високе становить одну із етнічних ознак українського народу. Народна педагогіка акцентувала увагу на формуванні естетичного ставлення людини до всіх сфер і проявів її земного

життя, природи, праці, громадської діяльності, мистецтва та власної поведінки. Головні орієнтири естетичного виховання вбачалися у тому, щоб навчити кожну особистість жити за неписаними законами краси і благородства: сформувати у підростаючого покоління навички творити прекрасне.

Але сучасний стан сформованості естетичної культури навіть у головних організаторів естетичного виховання – вчителів музики характеризується наявністю певних суперечностей, що пов'язані з відсутністю новітніх педагогічних технологій, спрямованих на розвиток у майбутніх учителів цієї категорії професійної компетентності, інформаційної грамотності та естетичної свідомості.

На жаль, сучасний соціум порушив гуманні та високоестетичні традиції українського народу. Природно-побутове оточення молоді зорганізовано так, що не розширює її естетичний світогляд, не збагачує досвід емоційно-естетичного сприймання життєвий реалій. На такому ґрунті ускладнюється загальнокультурна ситуація. Класичне народне мистецтво, в якому у концентрованому вигляді представлені духовні досягнення людства, поступово втрачає свої позиції в естетичному розвитку вчителя і учнів. Відбувається певна вульгаризація культурного середовища, занадто великого значення надається субкультурі, видовищним напрямкам мистецтва на рівні кіно- та телебачення, що завдає суттєвої шкоди всебічному розвитку особистості.

Стає зрозумілим, що будь-який пошук поліпшення рівня естетичної культури вчителя і учнів заслуговує на увагу.

Розв'язання цього складного питання значною мірою залежить від наукового обґрунтування системи професійної підготовки вчителя музики, яка ґрунтується на врахуванні сучасних вітчизняних і світових тенденцій у розвитку педагогічної освіти, нових теорій і концепцій, перспективних духовно-творчих естетичних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури свідчить про значне підвищення інтересу сучасних науковців до проблем духовно-естетичного розвитку майбутніх учителів, їх естетичної культури. В сучасних дослідженнях проблем естетичного виховання майбутніх педагогів відображені такі його аспекти: формування педагогічної культури майбутнього вчителя в єдності з розвитком різноманітних естетичних якостей (Л. Коваль, Л. Нечепоренко, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Скорик, Ю. Юцевич); взаємозв'язок професійно-педагогічної і естетичної підготовки студентів (Н. Алексієва, Г. Ардаширова, В. Бондар, Н. Кавалерова, Л. Ракітянська, Г. Турук); формування духовно-естетичної культури майбутніх учителів засобами мистецтва, комплексу мистецтв (Р. Дзвінка, Ж. Борбадоєв, Л. Коваль, Н. Мартинович, Л. Побережна, Г. Шевченко); організація естетичного самовиховання студентів (М. Абдугулов, С. Єлканов, Д. Фельдгон); шляхи оптимізації процесу естетичного виховання студентів

(Ю. Бондарчук, М. Гальперін, І. Карпенко, Л. Печко); вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики (О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, І. Бабицька, В. Белікова, В. Вірчак, В. Дряпіка); рішення питань розвитку естетичної культури майбутнього педагога в контексті гуманізації і гуманітаризації навчання в ВНЗ (Г. Балл, Є. Бондаревська, М. Євтух, І. Зязюн, С. Мельничук, В. Мовчан, Г. Молчанова, Т. Равчина, Є. Шиянов) [1;3;6;7].

При всій науковій значущості сучасних досліджень, в них не знайшла належного розкриття проблема формування естетичної культури майбутніх учителів музики, що негативно впливає на практичну діяльність вчителя-музиканта і на ефективність шкільного педагогічного процесу.

У нашому дослідження формування естетичної культури майбутніх учителів музики виступає системотвірним фактором вузівського педагогічного процесу.

Мета статті – розкрити ефективні шляхи організації цього процесу, визначити оптимальні психолого-педагогічні умови естетичного розвитку студентів-музикантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене нами дослідження стану сформованості естетичної культури майбутніх учителів музики дозволило зробити висновок про те, що її рівень не відповідає вимогам сучасної шкільної практики до педагогів-музикантів. Дослідження показало, що ні педагогічні дисципліни, ні навчальні програми спеціальних дисциплін факультетів музично-педагогічної спрямованості, на жаль, не акцентують увагу на питаннях формування естетичної й загальної культури студентів. Виявлені типові недоліки в діяльності викладачів цих факультетів: відсутність досвіду планування і координування естетико-виховної роботи, педагогічного керівництва естетичним самовихованням студентів, високий рівень офіційності у стосунках з ними; неуважність до емоційного стану студентів і навіть емоційна невихованість, що призводить до відсутності у студентів інтересу до своєї майбутньої професії, напруги у стосунках.

Отже на заваді стоять суттєві протиріччя між об’єктивною потребою розвитку естетичної культури і відсутністю необхідних психолого-педагогічних умов її формування у вузівському педагогічному процесі, що включає: висококваліфікований і естетично сформований професорсько-викладацький склад, проектування таких інноваційних технологій, які б сприяли естетичному самовиявленню кожного студента, майбутнього вчителя в позааудиторній роботі; впровадження засобів, які б стимулювали потребу в естетичному самовихованні та саморозвитку студентів під час їх навчання; особистісно-зорієнтований характер навчання і виховання, що ґрунтується на суб’єкт-суб’єктних відносинах, поширює міру свободи самовираження, утверджує співтворчість викладачів і студентів.

Виявлені в процесі констатуючого експерименту недоліки і суперечності у формуванні естетичної культури майбутніх учителів музики зумовили необхідність розробки та апробації дослідно-експериментальної програми, спрямованої на підвищення рівня естетичного розвитку студентів, вдосконалення професійної компетентності викладачів. Вона передбачала: здійснення цілеспрямованої підготовки викладачів факультетів музично-педагогічної спрямованості до формування естетичної культури студентів; внесення змін і доповнень у зміст навчальних дисциплін, стиль керівництва факультетами, в організацію вузівського педагогічного процесу; впровадження дослідних педагогічних технологій, ефективно впливаючих на естетичний розвиток майбутніх учителів.

Розробляючи дослідно-експериментальну програму ми виходили з того, що нові соціально-економічні умови впливають на функції сучасного викладача факультетів музично-педагогічної спрямованості, зумовлюють динаміку розвитку кваліфікаційних вимог: від транслятора готових знань до викладача-тьютора, який на основі глибоких культурологічних, психолого-педагогічних, фахових знань, володіння сучасними дидактичними технологіями спрямовує свої зусилля на педагогічну діяльність, мета якої – виховання загальної професійної та естетичної культури студентів. Тому щоб знайти вихід з великого кола проблем, пов’язаних з формуванням естетичної культури майбутніх учителів музики, необхідно внести зміни, в першу чергу, в стратегію переучування викладацького складу, яка вимагає викладання всіх предметів на основі нової духовно-виховної парадигми та естетичної спрямованості.

У зв’язку з цим ми визначили наступні напрями підготовки викладачів до формування естетичної культури студентів: інформаційне забезпечення підготовки викладачів; організація практичної підготовки викладачів до виконання ними естетико-виховних функцій; використання емоційно-стимулюючих форм та методів роботи с викладачами; забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до підготовки викладачів; стимулювання творчої активності викладачів у процесі набуття ними досвіду естетичного виховання і самовдосконалення; залучення педагогів до науково-дослідної діяльності, спрямованої на розробку і впровадження нових технологій формування естетичної культури студентів.

Згідно з програмою і методикою дослідження для розв’язання зазначених завдань було передбачено включення викладачів факультету до виконання таких професійних функцій: діагностування естетичної культури студентів; озброєння майбутніх учителів професійними знаннями із теорії естетики та мистецтва; здійснення неперервного естетичного розвитку студентів; цілеспрямована й планомірна підготовка студентів до здійснення естетичного виховання учнів; педагогічне керівництво естетичним самовихованням студентів.

Підготовка викладачів до вказаних функцій здійснювалась у процесі індивідуальних, групових і колективних форм роботи (цільових професійних співбесід та консультацій, науково-практичних конференцій), проблемно-пошукових і творчих груп, дискусій, зустрічей з обміну досвідом роботи, шляхом самоосвітньої діяльності та професійного самовдосконалення.

Ми враховували ту обставину, що викладачі внз далеко не єдине джерело знань у галузі естетики і естетичної культури, що підкреслює важливість його ролі як фасілітатора, провідника і вихователя.

У нашому дослідженні формування естетичної культури студентів відбувалося шляхом забезпечення естетичної спрямованості навчального процесу, позааудиторної роботи, діяльності управлінських структур.

Оскільки формування естетичної культури майбутніх учителів музики неможливо, на нашу думку, без наявності високого рівня їх теоретичної підготовки, у зміст і практику викладання психолого-педагогічних дисциплін було внесено деякі зміни: поповнено їх інформацією про критерії та якості естетичної культури вчителя, естетико-виховні функції педагога, особистісно-зорієнтований підхід до естетичного виховання учнів, особливості естетичних взаємовідносин; упроваджено спеціальні форми і методи роботи, які активізують процес навчання і естетичного розвитку студентів.

Позааудиторна робота в дослідно-експериментальному дослідженні розглядалась як органічна частина цілісного процесу формування естетичної культури студентів. Ми виходили з того, що залучення студентів до різних видів позанавчальної діяльності, використання культурологічних форм позааудиторної роботи з ними сприятиме підвищенню творчої активності і ініціативності майбутніх учителів музики, формуванню прагнення до естетичного самовираження і самореалізації, духовного самовдосконалення, розвитку естетико-виховних вмінь та навичок. Тому приоритетними напрямами позааудиторної роботи зі студентами були визначені: активна підготовка студентів до участі в культурно-масовій роботі; широке використання різнопланових діалогічних форм позааудиторної роботи (професійні дискусії, диспути, круглі столи, зустрічі з провідними педагогами шкіл міста); залучення студентів до науково-дослідної роботи; стимулювання естетичного самовиховання майбутніх учителів, педагогічне керівництво цим процесом; залучення студентів до музично-просвітницької, пропагандистської та художньо-естетичної діяльності. Вказані напрями, форми та методи організації позааудиторної роботи використовувалися з метою створення оптимальних умов для активного духовно-естетичного самовираження, розвитку творчих можливостей студентів.

У процесі дослідно-експериментальної роботи було використано розроблену авторську модель естетико-виховної діяльності куратора,

спеціально призначеного модернізувати організаційні форми культурологічної діяльності з урахуванням освітньої сучасної ситуації та запитів студентів.

Аналіз особливостей праці куратора за експериментальною моделлю дозволив виявити такі основні компоненти його діяльності: діагностичний (вивчення рівня естетичної вихованості студентів, виховних можливостей педагогічного процесу та позавузівського середовища); прогностичний (визначення близьких і далеких перспективних ліній естетичного виховання, передбачення результатів і наслідків); організаційно-регулятивний (організований естетичний вплив на кожного студента, стимулювання його творчої, художньо-естетичної діяльності, створення умов для естетичного самовиховання і самовиявлення); комунікативний (побудова гуманного неформального спілкування і взаємовідносин на основі естетичних переживань, регулювання міжособистісних стосунків, налагодження в академічних групах сприятливого естетичного клімату взаємин тощо).

Згідно нашої концепції, естетизація педагогічного процесу передбачає естетичну спрямованість системи внутріфакультетського управління (декана, заступників декана, методистів, завідувачів кафедрами). Передбачалося, що переосмислення ролі адміністративного апарату, спрямованість його діяльності на координацію естетико-виховного процесу сприятиме вдосконаленню психолого-педагогічної компетентності кожного викладача, впровадженню нових педагогічних технологій, програм естетичного виховання, підвищенню рівня естетичного розвитку студентів.

У цьому зв’язку нами була розроблена і апробована програма діяльності адміністрації факультету по підвищенню якості формування естетичної культури студентів, яка включала такі напрями: створення системи контролю і координації естетико-виховної роботи на факультеті; планування роботи по підвищенню якості формування естетичної культури студентів, вдосконаленню психолого-педагогічної компетентності викладачів; методична допомога викладачам у справі формування естетичної культури студентів (проведення семінарів, практикумів, педагогічних і методичних нарад, конференцій з проблем естетичного виховання, індивідуальних і групових консультацій, співбесід); цілеспрямована робота зі студентами по формуванню їх естетичної культури (організація і проведення конференцій, групових і індивідуальних консультацій, співбесід, особистих розмов); методичне забезпечення факультетських програм естетичного виховання; координація дій колективу кафедр, кураторів, окремих викладачів у напрямку досягнення цілей естетичного виховання студентів; робота по зв’язкам з громадськістю, культурними закладами.

Запропонована програма дозволила внести зміни в діяльність адміністрації, планування її роботи. В річному плані було відокремлено спеціальний розділ «Вдосконалення діяльності факультету з розвитку

естетичної культури студентів», у зміст якого були внесені запропоновані керівництвом заходи в цьому напряму.

Розробляючи дослідно-експериментальну програму, ми керувалися положенням про те, що процес естетичного розвитку майбутніх учителів музики потребує впровадження педагогічних технологій, які базуються на рефлексивній основі, забезпечують включення студентів до інтенсивної репродуктивної діяльності, спрямованої на оволодіння ними досвідом свідомого сприйняття і розуміння зовнішніх та внутрішніх форм сутності краси в житті, мистецтві, у взаємовідносинах між людьми. Тому формування естетичної культури студентів передбачалося здійснювати в умовах активізації форм і методів вузівського педагогічного процесу. З цією метою було розроблено комплекс технологічних прийомів і засобів естетичного розвитку студентів, куди увійшли диспути, дискусії, ігри, тренінги, навчально-творчі завдання, моделювання педагогічних ситуацій, групове проектування тощо. Використання цих інтерактивних форм та методів роботи дозволило стимулювати емоційно-чуттєву сферу майбутніх учителів, їх пізнавальну активність, розвивати творчі естетичні здібності, сприяло становленню естетичних ціннісних орієнтацій, естетичної культури поведінки і спілкування.

Висновки. Дослідження дало змогу виявити результативність впливу на розвиток естетичної культури майбутніх учителів музики таких психолого-педагогічних умов: цілеспрямована внутрівузівська підготовка викладачів факультетів музично-педагогічної спрямованості до формування естетичної культури студентів; дотримання принципу цілісності у формуванні естетичної культури; створення сприятливого психологічного клімату та духовно-естетичної атмосфери в студентському колективі; професійні вправи з метою оволодіння естетичною культурою; цілеспрямоване керівництво естетичним самовихованням студентів; корекція управлінської діяльності деканатів, спрямована на вдосконалення естетичного виховання студентів.

Процесуальною базою реалізації вказаних психолого-педагогічних умов стала розроблена нами технологія цілеспрямованого формування естетичної культури, органічно поєднаними компонентами якої виявилися навчальний процес, позааудиторна робота, діяльність управлінських органів. Доведено, що ефективність формування естетичної культури майбутніх учителів музики забезпечується естетичною спрямованість усіх ланок педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдугулов М.А. Эстетическое самовоспитание будущих учителей музики в системе профессиональной подготовки: дисс. … канд. пед. наук: 13.00.01 / М.А.Абдугулов. – К., 1994. – 192 с.

2. Державна національна програма «Освіта»: Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. - 61 с.

3. Євтух М.Б. Культурологічні основи підготовки майбутнього вчителя / М.Б Євтух, Г.П.Шевченко // Формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки майбутнього вчителя. – К.: КГПИИЯ, 1991. – С. 5-7.
4. Закон України «Про освіту» // Голос України. – 1996. - №77. – С. 7-11.
5. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
6. Падалка Г.Н. Формирование эстетических идеалов и вкусов будущих учителей музыки: дисс. … д-ра пед. наук: 13.00.01 / Г.Н.Падалка. – К., 1989. – 368 с.
7. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя / О.П.Рудницька. – К.: КДПІ, 1992. – 96 с.